

Saldonar.

Las Heras, l'Argentina.

Una vintena de joves de famílies modestes oriündes de la regió es treuen la vida i ningú sap per què. **Leila Guerriero** explora els motius d'aquest enigma a **ELS SUÏCIDES DE LA FIDEL MÓN**. Parla amb tothom que els va conèixer —amistats, parents, treballadors del petroli, gent de mal viure— i recorre uns carrers sempre esquerps i ventosos per escriure aquesta insuperable crònica d'un poble de la Patagònia. Tothom tenia una resposta, però potser no era la bona.

TRADUCCIÓ DE FRANCESC GIL-LLUCH

ELS SUÏCIDES DE LA FI DEL MÓN

COL·LECCIÓ DIRIGIDA PER
ALBA SABATÉ GAUXACHS

Saldonar.

Leila Guerriero

**ELS SUÏCIDES DE LA FI
DEL MÓN**

TRADUCCIÓ DE FRANCESC GIL-LLUCH

Títol original:
Los suicidas del fin del mundo

Primera edició:
març del 2024

© del text:

Leila Guerriero, 2005
c/o Indent Literary Agency
www.indentagency.com

© de la traducció:

Francesc Gil-Lluch, 2024

© de les fotografies de la coberta:

Nathan Wright i Rudimencial /
iStock, 2024

© d'aquesta edició:

Edicions Saldonar, 2024

Direcció editorial:

Alba Sabaté Gauxachs

Edició i producció:

Francesc Gil-Lluch

Disseny:

Judit Hecri i Octavi Gil Pujol

Coberta, maquetació i revisió:

Octavi Gil Pujol

Distribució:

UDL

Publicat per **Edicions Saldonar**

Alfambra, 16, 5è 2a
08034 Barcelona
edicions@saldonar.com
www.saldonar.com
@saldonar

Thema: DN, DNP, DNX, 1KLSA

ISBN: 978-84-19571-27-4

Dipòsit legal: B 445-2024

Saldonar forma part de:

Els titulars del *copyright* tenen els drets reservats.

Aquest llibre s'ha imprès amb paper procedent de boscos gestionats de manera sostenible, un òfset cru de 80 grams, i s'ha compaginat amb la tipografia Tiempos en cos 9,5.

TAULA

1	EL FINAL	13
2	RUMORS DE SECTA	23
3	L'ORFE	45
4	L'HOME PINTAT	51
5	LES CUNYADES	65
6	VIDA DE PERRUQUERIA	77
7	SOCORRISTA, GENET, PORTER DE NIT	99

8		
	JO VAIG SER UNA MEUCA	115
9		
	ELS INTENTS	125
10		
	EL FUNCIONARI	141
11		
	DE CAMÍ A CASA	153
12		
	ACABA UN DIA EXCEPCIONAL	159
13		
	EL COMENÇAMENT	175
	AGRAÏMENTS	177

Per al Diego, del començament al final

«Fa falta humilitat, no orgull».

Cesare Pavese, *L'ofici de viure*,

18 d'agost de 1950

ACLARIMENT

Els fets i les circumstàncies que es narren aquí són reals, però alguns dels noms de les persones mencionades s'han canviat.

EL FINAL

El divendres 31 de desembre de 1999 a Las Heras, província de Santa Cruz, va ser un dia de sol. Havia plogut al matí però a la tarda, amb el presagi favorable del que semblava un estiu gloriós, es van fer compres, es van enfornar xais i garrins i es van vendre litres de vi i de sidra. Allà, i a tota l'Argentina, es preparava la gran gresca del mil·lenni amb festes, alcohol i focs artificials.

Però a Las Heras, aquell poble del Sud, Juan Gutiérrez, de vint-i-set anys, solter, sense fills, bon jugador de futbol, no veuria, de tot això, res.

No sabia gaire de la mort —com tampoc en van saber la resta, els altres onze—, però l'últim dia del mil·lenni va saber que no volia continuar viu.

A les sis del matí, marejat per l'alcohol, xop del plugim d'una al·bada del que seria un dia radiant, va picar a la porta de la casa de la seva mare fins que ella el va fer entrar. Van seguir els gestos d'algú que fa plans per seguir viu: va demanar aliment, va menjar. Després, empenyat, va sortir al carrer. La seva mare es va quedar tova, tremolant en un menjador ple d'estufes asfixiants. Quan va córrer a buscar-lo ja era tard.

El va veure tombant la cantonada. Penjava com una fruita madura d'un cable de la llum, al mig del carrer. Era un quart de vuit del matí.

Aquella nit, a les dotze en punt, va esclatar la fi del mil·lenni i a Las Heras van fer festes. Ningú va suspendre les trobades, els àpats, el brindis de la mitjanit.

N'hi havia hagut moltes: els veïns ja estaven habituats a aquestes morts.

Las Heras és un poble del nord de Santa Cruz, província governada des del 1991 i fins al 2003 per qui després seria president de la república, Néstor Kirchner.

A la publicitat pagada que la Sotssecretaria de Turisme del Govern de Santa Cruz divulgava durant el seu mandat a diaris de Buenos Aires hi havia un mapa, i en aquest mapa, on havia d'estar Las Heras, no hi havia res: amb prou feines la línia negra de la carretera 43.

El poble va sorgir allà el 1911 perquè el Ferrocarril de la Patagònia, les obres del qual havien començat el 1909 a Puerto Deseado, des d'on s'enfilava cap a la serralada en un intent d'unir els ports i les valls, es va interrompre pel començament de la Primera Guerra Mundial. El llogarret es va anomenar Punta de Rieles i va quedar en llunyana calma i prosperitat, última estació de les catorze que hi havia des de Puerto Deseado, i centre aplegador de llanes i cuiros al qual arribaven les produccions de colònies veïnes com Perito Moreno i Los Antiguos. Més endavant es va determinar l'11 de juliol de 1921 com la data de la seva fundació, i li van posar nom: Colonia Las Heras. Passats els anys, sense que ningú sàpiga dir quan, va perdre el Colonia.

Va créixer a un ritme desmesurat, molt més que les altres estacions intermèdies, perquè s'hi concentraven la càrrega, els passatgers i les principals cases comercials de la regió. De 603 habitants el 1920, va passar a tenir-ne el doble el 1947. Només

hi havia carrers de terra i unes quantes persones que vivien del comerç, però la producció de llana era un prodigi, i cada any la flor i nata de la zona es reunia a l'Exposició Rural.

Era un poble petit sacsejat només pel preu —les pujades, les baixades— de la llana, però s'hi vivia bé, s'hi vivia amb prosperitat, s'hi vivia en pau.

Un optimisme fora mida va conquistar els carrers i els camps als anys seixanta, quan, a més de generosa en ovelles, la regió es va manifestar rica en petroli. Las Heras va resultar que era a la vora d'un dels jaciments més importants de la Patagònia, Los Perales, que va fer de la província de Santa Cruz la segona conca més important del país, i d'aquest poble ramader, un centre d'operacions i base administrativa de l'empresa estatal YPF. Per això va importar poc que el 15 de gener de 1978 el tren fes l'últim recorregut i les vies fossin, des de llavors, vies mortes. Encara —sobretot— hi quedava el petroli.

Aquells anys, YPF era una pionera de la qual només es podien esperar les coses millors, una pàtria paral·lela que encenia els llocs per on passava creant escoles, rutes, hospitals. Així, a Las Heras, a l'empara del progrés petroler, els carrers de terra es van fer d'asfalt i es van reproduir barris com ara Aramburu, 1 de Mayo, Don Bosco, 2 de Abril, sostres modestos però necessaris en un lloc on no hi ha rius ni rierols ni ocells ni bens, el cel està carregat de núvols espessos, un vent amarg carrega i arrasa a cent quilòmetres per hora i la terra s'esmicola a vint graus sota zero.

De Salta, de Formosa, de Catamarca, hi va arribar molta gent per buscar el que no hi havia en altres terres: futur. A canvi, entregaven el cos nou hores al dia, dotze dies al mes i sense descans, a l'art brut d'extreure petroli, arriant màquines enmig d'un fred infernal, amb la perspectiva joiosa d'un bany de nafta per treure's la brutícia al final de la jornada. Entre el 1980 i mitjans dels

noranta, en ple apogeu del petroli, els set mil modestos habitants de Las Heras van arribar a ser-ne setze mil.

Els propietaris de les finques van invertir també en aquest ofici: deixar-se perforar. Era profitós. Les empreses foradaven els camps a canvi de molts de diners, i havien de pagar, a més, extres per qualsevol camí obert, vessament inesperat o arbust autòcton arrencat. Tots van preferir això a esperar els vaivens del clima, dependre del caprici de volcans com el Hudson, que va cobrir la zona de cendra el 1991, o sobresaltar-se amb les pujades i les baixades de l'ovella feta llana.

Així, de mica en mica, amb treballadors que arribaven de totes les províncies per provar sort, Las Heras va començar a ser un territori d'homes sols que volien fer diners i marxar ràpid, però s'hi quedaven anys. Es van multiplicar les barreges familiars: fills i fillastres, pares i padrastres, mares i madrastres, i tots contra tots. Famílies ortopèdiques producte de rebolcades impetuoses que mai duraven gaire, i que de vegades competien en temps, diners i atencions amb les que s'havien quedat al coi de terra d'origen. Per als que no tenien família substituïda ni dona disposada a aguantar una rebolcada per soledat sense remei, hi havia les putes. Van arribar-hi a centenars, des de tota l'Argentina, a treballar als bars, whiskeries i cabarets que es van multiplicar: Cachavacha, Vía Libre, tants d'altres. No hi va haver cap carrer que no tingués un fanal, carn disponible per pocs diners. Al darrere del pecat hi va arribar l'Església, en una quantitat que només pot competir amb la dels prostíbuls: almenys onze. Evangèlics, mormons, Testimonis de Jehovà van acompanyar l'única —la sola— Església catòlica.

Las Heras va transitar els anys vuitanta i els primers anys noranta en aquesta prosperitat de petrolieres, bars, bordells i homes amb diners per gastar.

Però el 1991 va començar el procés de privatització d'YPF sota la mà de Repsol i el paradís va començar a tenir algunes esquerdes.

Des d'aquell any governava la ciutat un home del peronisme —Francisco Vázquez— que va estar-se a l'alcaldia fins al 1999. Durant el seu mandat, YPF va reduir personal, va externalitzar processos i, si tenia aproximadament cinquanta mil empleats a tot el país, en va passar a tenir cinc mil.

No hi va haver manera d'evitar l'impacte.

A poc a poc, amb més ímpetu des del 1993, la crisi es va acarissar a la ciutat. El 1995 la desocupació va enfilar-se al 20 % i set mil persones se'n van anar de Las Heras.

Van quedar els que hi havia quan hi vaig arribar.

No tots, però sí molts, eren els solitaris i els dolguts, els desfets a trossos.

Aquesta història parla d'alguns, no de tots.

«Presumpte Cas Paranormal a Las Heras. Una vident va denunciar un agent per “entrar als seus somnis”. La dona diu que és “per fer-li dir els números de la Quiniela”.

»Un cas particular que toca l'àmbit policial, esotèric i potser paranormal passa a la localitat de Las Heras, a la província de Santa Cruz, i, d'acord amb les seves característiques, si no hi hagués alguna conciliació o hi intervingués la justícia, podria derivar en situacions molt més greus que les imputacions i les amenaces que s'han produït fins ara.

»El cas concret és que una dona d'uns seixanta anys, que diu que és vident i ha estudiat parapsicologia, ha denunciat públicament l'únic agent d'apostes de la Quiniela i loteries de Las Heras per haver accedit a la nit als seus “somnia” amb l'únic propòsit

de treure-li els números que suposadament sortiran en una rifa futura».

Això, així, deia el diari *Crónica*, de Comodoro Rivadavia, la primera vegada que vaig posar «Las Heras» a Google i vaig deixar que aparegués el que va aparèixer.

Vaig arribar a Las Heras a principis de la tardor del 2002, al migdia.

Era alcalde, des del 1999, José Luis Martinelli, un home de l'Aliança que el 23 de març de 2002, en aquella província governada pel justicialista Néstor Kirchner, s'havia fet ressò de les reivindicacions dels desocupats del petroli i havia pres, amb ells i amb altres funcionaris, l'estació de bombeig Loma del Cuy II, de Repsol-YPF, després d'acusar l'empresa de no ocupar mà d'obra local. La presa de l'estació va paralitzar el jaciment Los Perales durant un dia, fins que Repsol es va comprometre a crear els llocs de treball que reclamaven. Martinelli i altres funcionaris van ser processats per delictes federal, però amb el pas del temps es va sobreseure la causa.

Tot i que no van transcendir, els tall, les preses, els piquets, eren habituals a Las Heras.

El gener del 1999, durant quinze dies i per reclamar els llocs de treball, els desocupats havien tallat la carretera 43, que uneix la ciutat amb la resta del món. Durant dues setmanes no havien arribat al poble ni diaris ni aliments, i no hi va poder entrar o sortir-ne ningú. Les botigues ja començaven a vendre els aliments racionats quan els membres dels piquets van arribar a un acord amb Repsol i van aixecar el tall.

Però jo no hi era, allà, per això.

Aquell dia de tardor el vent sacsejava l'autobús de l'empresa Sportman, que uneix Comodoro Rivadavia amb Las Heras.

L'autobús era massa vell i la carretera 43, escenari de tots els piquets, es clavava a l'horitzó sense cap intermitència, sense un revolt.

A banda i banda, a dalt i a baix, no hi havia res. Ni ocells ni bens ni cases ni cavalls. Res que es pogués considerar viu, jove, vell, exhaust, malalt. Només hi havia això —desert pur—, els balancins del petroli amb els seus cabotejos tristos, i el soroll d'una ampolla que anava i venia pel passadís i que ningú —ni jo— es molestava a recollir. No érem més de cinc passatgers, i el xofer impàvid i una mica de música.

Vam passar Pico Truncado, una ciutat a vuitanta quilòmetres de Las Heras, i l'autobús va parar. Hi va pujar una noia rossa i grassa, amb ulleres grans d'armadura blanca. Portava aparells a les dents i coneixia el xofer: es van saludar amb confiança. Es va asseure entre rialles al primer seient i va dir que es rumorejava que els membres d'un piquet tallarien, al cap d'uns minuts, la carretera entre Pico Truncado i Caleta Olivia. No hi hauria manera de tornar a Comodoro Rivadavia.

—Vaig a Las Heras i no sé si anar-hi —va explicar rient, morta de riure—. Diuen que tallaran quinze dies, com l'altra vegada, o més.

M'esperava un destí idèntic. No sé si em vaig desesperar.

«Un programa del Fons Nacional de les Nacions Unides per a la Infància (Unicef) destinat a conscienciar els joves sobre el fet que tota situació “és negociable a la vida” es va aplicar per primera vegada a l'interior del país, a Las Heras, província de Santa Cruz, pel suïcidi de quinze adolescents i la sospita de la mateixa causa de mort en set casos més, en el període de dos anys. Es tracta del programa anomenat Joves Negociadors, concebut per Unicef a la

Universitat Harvard, als Estats Units, que va ser implementat a l'Argentina per l'organització no governamental Poder Ciutadà. El programa d'Unicef va ser traslladat a l'interior del país després que vint-i-dos joves d'entre divuit i vint-i-vuit anys se suïcidessin a Las Heras i que uns quants nens també intentessin llevar-se la vida entre el 1997 i el 1999. “La desocupació, l'absència de contenció social, la manca d'expectatives laborals i d'estudi es destaquen com els desencadenants d'aquestes tràgiques decisions”, va revelar el secretari de Benestar Social de Las Heras, Ángel Gómez. Va ser així com la comuna va prendre contacte amb Unicef-Argentina, i poc després les autoritats d'aquest organisme van decidir enviar-hi tres experts per estudiar la problemàtica social de la localitat. Després de reunir-se amb entitats intermèdies, capellans, pastors evangèlics, ONG i grups d'autoajuda, els representants d'Unicef van decidir posar en pràctica el programa de Joves Negociadors. Dictat per especialistes de la Fundació Poder Ciutadà, el programa es va iniciar el juny d'aquest any, va ocupar vint persones i aquesta setmana s'hi van graduar més de tres-cents nois. El curs, que es va impartir durant cinc mesos a Las Heras, va consistir a ensenyar als joves com gestionar qualsevol circumstància per evitar arribar a la violència verbal o física, o a l'autoagressió. El secretari de Benestar Social de Las Heras va manifestar que, després d'avaluar la situació social i la sèrie de suïcidis a la localitat, els experts d'Unicef i de Poder Ciutadà “no van trobar un patró comú sobre la causa”, encara que sí respecte al procediment posat en pràctica, i això fa pensar en conductes imitatives».

Quan vaig arribar a Las Heras, portava aquest comunicat de l'any 2001, alguns números de telèfon, un passatge d'avió de tornada a Buenos Aires que dubtava que pogués arribar a fer servir i un grapat de noms dels quals no sabia —i encara no sé— res.

No recordo què va ser el primer que vaig veure. Potser la YPF de l'entrada, o l'avinguda Perito Moreno amb bulevard al mig, o el cementiri o l'enorme cobert fet de xapes que deia Transporte Las Heras. Sé que no vaig veure —ni aleshores ni mai— la pintada que algú m'havia dit que havien fet: «Las Heras, poble fantasma».

—Mira tu, tot just arribes i el primer que veus és això.

No calia. El poble era una obvietat. No hi havia gent, ni jardins, ni finestres obertes, ni plaques amb els noms dels carrers. Els arbres semblaven els supervivents d'alguna cosa dolenta. Després vaig saber que no hi havia cinema, ni internet ni quioscos de revistes, i que de tant en tant el vent tallava el telèfon, afavorit per una cooperativa municipal perquè fins allà no arriben el braç llarg de Telefónica ni les pretensions franceses de Telecom.

El dia era assolellat i això hi ajudava, però quan vaig baixar de l'autobús el vent em va empènyer, vaig ensopegar i vaig notar un grinyol de sorra entre les dents.

Vaig aixecar la motxilla i vaig caminar fins a l'hotel.

La recepció estava aturada, com si estigués fent la becaina, però era migdia. Vaig deixar la motxilla a terra i vaig esperar. Hi havia gent al bar —un lloc agradable, de taules de fusta i finestres amb cortines transparents que deixaven passar la llum; un dels pocs, sabia després, on no hi ha música atabalant ni noies oferint-se per 50 pesos— i el comentari ja era a tot arreu: com un tsunami, el piquet s'havia apoderat de la carretera. No es podia tornar a Comodoro.

Un noi amb creus tatuades als artells va aparèixer darrere del taulell. Em va donar la benvinguda, les claus i el comandament del televisor, i em va preguntar si ja ho sabia.

—El què?

—Que en aquest poble hi passen coses rares. És tot per culpa dels indis que hi ha enterrats i que caminen per aquí. Hi ha molts indis enterrats aquí.

Vaig pujar a la meva habitació. Vaig tancar la porta. Vaig encendre el televisor i no hi feien res. Només estàtica, un núvol gris. El vent arrencava les finestres del seu lloc, les dents i els queixals.

Què hi vaig anar a buscar, allà? No sé què hi vaig veure. Què hi estava buscant.

